

**EPONIMY
W RODZAJOWYCH I GATUNKOWYCH
NAZWACH ROŚLIN NACZYNIOWYCH
UPAMIĘTNIAJĄCE JEZUITÓW**

Wprawdzie termin *eponimy*
brzmi nieco zagadkowo i „obco”,
ale jest to grupa wyrażen, których używamy na co dzień,
gdy mówimy np. o Ameryce, Bermudach, woltach, amperach,
algorytmach, gilotynie, adidasach, landrynkach, bakelicie,
szyfowej pracy, judaszowych srebrnikach, hiobowych wieściach,
gerberach, magnoliach... itp., itd.*

* Zainteresowane osoby znajdą eponimy ww. wyrażen w Aneksie 1 na końcu prezentacji.

Władysław Kopaliński (1907–2007)
podaje następującą definicję tego terminu:

«**eponim** osoba (prawdziwa a. mityczna),
której imieniem coś nazwano
(miejsowość, kraj, okres czasu, rodzinę itd.) [...] – gr. *eponymos* (ἐπώνυμος)
‘nazwany wg czegoś; dawca imienia (nazwy)’»*

- Aleksander III Macedoński (356–326 p.n.e.) był eponimem miasta *Aleksandrii*, a mityczny Posejdon – *Posejdonii*;
- Edmond Halley (1656–1742) był eponimem *komety Halleya*, a mityczny Orion – *gwiazdozbioru Oriona*;
- Bartolomeo Eustachi (~1500–1574) był eponimem *przewodu (trąbki) Eustachiusza*, a mityczny Achilles – *ścięgna Achillesa*;
- James Parkinson (1755–1824) był eponimem *choroby Parkinsona*, a mityczna Wenera (Wenus) – *choroby wenerycznej*
... itd., itp.

* W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2007, s. 168.

Na liście jezuitów, których nazwiska/imiona stały się eponimami w nazwach rodzajowych lub gatunkowych roślin, znajduje się kilkadziesiąt – bardziej lub mniej znanych – postaci, m.in. takich, jak:

José de Anchieta (1534–1597),
Michał Boym (1612–1659),
Bernabé Cobo (1582–1657),
Paul Camboué (1849–1929),
Pierre Cusson (1727–1783),
Giovanni Battista Ferrari (1584–1655),
Giovanni Battista Guatteri (1589–1667),
Pierre Nicolas Le Chéron d’Incarville (1706–1757),
Georg Joseph Kamel (1661–1706),
João de Loureiro (1710–1791),
Ignacy Loyola (1491–1556),
Lászlò Menyhárth (1849–1897),

Juan Ignacio Molina (1740–1829),
Juan Eusebio Nieremberg (1595–1658),
Josef Rompel (1867–1941),
Hermenegild Santapau (1903–1970),
Nicolas Sarrabat de la Baisse (1698–1739),
Franz de Paula von Schrank (1747–1835),
Giovanni Battista Sersalis (1584–1654),
Luis Sodiro (1836–1909),
Jacques de Vanière (1664–1739),
Eugène Vaniot (1845–1913),
Miguel Venegas (1680–1764),
Franz Xaver von Wulfen (1728–1805).*

Nie trzeba dodawać, że znacznie dłuższa jest lista nazw roślin odnoszących się do nazwisk/imion jezuitów.

* Bardziej kompletna lista jezuitów, których nazwiska stały się eponimami nazw roślin, znajduje się w Aneksie 2 na końcu prezentacji.

W wyniku rewizji taksonomicznych
wiele pierwotnych nazw roślin uległo zmianie*.

Ale to nie oznacza, że ślad po nich zaginął.

Stały się one *synonimami* aktualnie akceptowanych naukowych nazw roślin,
co zostało udokumentowane m.in. w aktualizowanych na bieżąco opracowaniach
Królewskich Ogrodów Botanicznych w Kew
(The Royal Botanic Gardens, Kew).

* Podstawowe zasady tworzenia i stosowania naukowych nazw rodzajów i gatunków roślin omówione są w Aneksie 3 na końcu prezentacji.

***Vanieria* Loureiro, 1790**
[= *Maclura* Nuttal, 1818]

żółtnica

rodzina morwowate (Moraceae)

Rodzaj *Vanieria* (*Maclura*) czyli żółtnica obejmuje ok. 12 gatunków drzew, krzewów lub pnączy, które występują głównie w Azji południowo-wschodniej, Australii, na wyspach Oceanu Spokojnego, w Ameryce Północnej i Południowej oraz w Afryce.

Vanieria cochinchinensis Loureiro, 1790 [= *Maclura cochinchinensis* (Loureiro) Corner, 1962]

Jest to krzewiaste pnącze rosnące w tropikalnych (najczęściej monsunowych) lasach Chin, Malezji, północno-wschodniej i wschodniej Australii (Queensland, Nowa Południowa Walia).

Słodkie kuliste, żółte lub pomarańczowe owoce były tradycyjnym źródłem pożywienia dla australijskich Aborygenów.

Autorem pierwotnej nazwy rodzajowej
– upamiętniającej postać Jacquesa de Vanière’a SJ –
był João de Loureiro SJ, który jako pierwszy podał charakterystykę tego rodzaju
oraz opisał dwa gatunki żółtnicy:

Vanieria cochinchinensis oraz *Vanieria chinensis*
w drugim tomie swojej *Flora Cochinchinensis* (1790, p. 564–565).

564 MONOECIA. PENTANDRIA.
Virt. Seminum. Attenuans, Resolvens. Valet contra tumores, aut inflammationem capitis, colli, & oculorum, sicut etiam contra scabiem, & variolas.

† GENUS XIII. VANIERIA

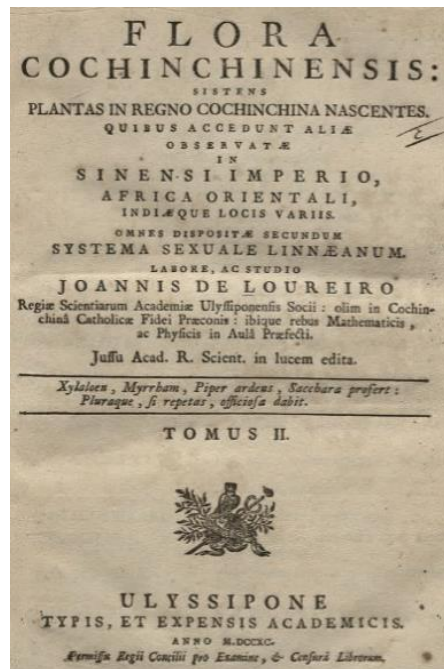
Descriptio Naturalis.

* *Masculi Flores.*
Cal. Perianthium 4-partitum: laciniis ovatis, erectis, carnosis, conniventibus.
Cor. nulla.
Stam. Filamenta sub-nulla. Antheræ 5, bilobæ, lobis reniformibus, compressis, pellucidis, calyci infra medium inhaerentes.
* *Feminei flores* Masculis mixti in eadem Baccâ compositâ.
Cal. ut Masc.
Cor. nulla.
Pist. Germen superum, compresso-rotundum. Stylus capillaris, tenuissimus, corollæ aequalis. Stigma simplex.
Peric. nullum, præter calycem persistentem, baccatum.
Sem. 1, lenticulare, glabrum, stylo remanente caudatum.
Recept. commune ovatum, septum flosculis 10-10, compresso-angularis, plerumque coalitis, formantibus Baccam compositam, subrotundam, carnosam, exterius tuberculosam, parvis hiatus interpositis.
Nom. Ab amenissimo Plantarum in Prædio Rustico Descriptore Jacobo Vanierio.
Observ. Huic generi affinis videtur Conocarpus. Lin. Gen. pl. ed. novæ. n. 253. Nec fortasse magis differt Kofaria. Forsk. Arab. cent. 6. pag. 164. Scopol. Introd. pag. 125. Gen. 390. Istaque differentia augetur ex eo, quod flores conglobati, & viscosi (quamvis non lactiferi) nec facilem separationem permittant, nec accurato examini se exponant.
Char. Gen. Masc. Recept. commune. Cal. 4-partitus, carnosus. Cor. 0. Fem. Recept., & Cal. ut Masc. Stylus. 1. Sem. 1. nudum.

† Sp. 1. **VANIERIA COCHINCHINENSIS.** a. Cty Yang lo.
Differ. spec. Van. caule aculeato: foliis alternis.
Hab. Frutex, erectus, 3-pedalis, caule multiplici, ramoso, tereti, lævi: aculeis multis, longis, rectis. Folia ovato-lanceolata, integerrima, glabra, alterna. Baccâ composita sub-rotunda, diametro 8-li.

MONOECIA. HEXANDRIA: 565
8-linearis, ruberrima, dulcis, edulis: pedunculo simplici, binato, axillari.
Habitat in dumetis Cochinchinæ: ex æaque duci solent minores sepes.

† Sp. 2. **VANIERIA CHINENSIS.** a. Hång hång Xlong.
Differ. spec. Van. caule inermi: foliis fasciculatis.
Hab., & notæ. Frutex 15 pollices altus, erectus, ramosus, inermis. Folia lanceolata, integerrima, glabra, fasciculata. Flos capitulo globoso, pedunculo simplici, longo, solitario, erecto, axillari. Calyx 4-partitus, carnosus, connivens. Stamina 5. Receptaculum commune, oblongum, paleaceum. Fœmineum florem cum Pistillo non invēni; ideoque plantam esse Dioicam existimavi.
Habitat in dumetis provincie Cantonicensis apud Sinas.

Jacques de Vanière SJ

urodził się w rodzinie szlacheckiej 9 marca 1664 roku
w Causses-et-Veyran.

Studiował retorykę w Kolegium Jezuitów w pobliskim Béziers
i w 1680 roku wstąpił do Towarzystwa Jezusowego

Po odbyciu dwuletniego nowicjatu
kontynuował studia filozoficzne w Kolegium w Tours.
Tam o. Joseph Joubert SJ dostrzegł jego talent poetycki
oraz zamiłowanie do nauk humanistycznych
i zachęcił go do dalszego rozwijania tych zainteresowań.

Przez wiele lat wykładał nauki humanistyczne i retorykę w Tuluzie, a potem w Montpellier.

Po powrocie do Tuluzy był wychowawcą i opiekunem młodzieży uczącej się
w tamtejszym Kolegium.

Po dziesięciu latach pełnienia tych funkcji otrzymał w tuluskim Kolegium stanowisko pisarza,
co pozwoliło mu poświęcić cały wolny czas na poezję.

Zmarł w Tuluzie 22 sierpnia 1739 roku.

Vanière zyskał rozgłos, gdy opublikował swoje dwa wiersze: *Stawy (Stagna)* i *Gołębie (Columbae)*.
Opracował także *Zbiór wierszy łacińskich (Recueil de vers latins)* oraz *Słownik poezji (Dictionnaire poetique)*.

Za jego największe dzieło poetyckie uważa się *Praedium Rusticum* (1682), czyli
Folwark domowy... na rym polski przez X. Adama Wysockiego... Przełożony w 1780 r.
zawierający 16 pieśni opisujących życie na wsi.

Poezja Vanière'a przesycona jest głębokim zachwytem nad pięknem przyrody
oraz podziwem i szacunkiem dla życia na wsi.

Być może dlatego João de Loureiro SJ nadał opisanemu przez siebie rodzajowi nazwę *Vanieria*.

João de Loureiro SJ

urodził się 8 września w 1717 roku w Lizbonie.

Uczył się w jezuickim Kolegium Świętego Antoniego w Lizbonie.

W 1732 roku wstąpił do Towarzystwa Jezusowego i wkrótce został wysłany do Goa, gdzie spędził 3 lata, a następnie pojechał na cztery lata do Makau (Makao).

W 1742 roku został skierowany do Kochinchiny (południowe krańce Wietnamu), ale na miejscu okazało się, że panująca tam atmosfera nie sprzyjała działalności misyjnej. Rozpoczął więc służbę jako królewski lekarz, matematyk i astronom, którą pełnił przez 35 lat.

Szczególnie zainteresował się lokalną florą, w tym leczniczymi właściwościami występujących tam roślin.

Owocem tych wieloletnich badań była dwutomowa *Flora Cochinchinensis* (1790) zawierająca opisy 672 rodzajów i 1292 gatunków roślin, spośród których odpowiednio ok. 630 i 185 było do tej pory nieznanymi w Europie. Biorąc pod uwagę, że de Loureiro nie miał formalnego przygotowania botanicznego i jego kontakty (nawet korespondencyjne) z innymi naukowcami były bardzo ograniczone, dzieło portugalskiego jezuitę należy uznać za wielkie osiągnięcie naukowe.

W grudniu 1777 roku de Loureiro opuścił Wietnam i udał się do Kantonu, by po kolejnych czterech latach, w marcu 1781 roku wrócić do Portugalii.

Zmarł 10 lat później w Lizbonie, 18 października 1791 roku.

Jego nazwisko zostało upamiętnione w nazwach kilkudziesięciu gatunków roślin.

De Loureiro uznawany jest także za pioniera portugalskiej paleontologii. Dlatego jego imieniem nazwano dinozaura *Draconyx loureiroi* Mateus & Antunes, 2001 z rodziny kamptozaurów (Camptosauridae).

Por. Octávio Mateus, Miguel T. Antunes, *Draconyx loureiroi*, a new camptosauridae (Dinosauria, Ornithopoda) from the Late Jurassic of Lourinhã, Portugal, „Annales de Paléontologie” 2001, Vol. 87, Issue 1, p. 61–73.

Fig. 2. Holotype of *Draconyx loureiroi*. All these bones are from a single individual.

***Caprifolium loureiroi* Blume, 1826**
[= *Lonicera loureiroi* (Blume) de Candolle, 1830]
wiciokrzew zaostrozony
rodzina przewiertniowate (Caprifoliaceae)

***Gentiana loureiroi* (G. Don) Grisebach, 1845**
goryczka Loureiro'a
rodzina goryczkowate (Gentianaceae)

***Commelina loureiroi* Kunth, 1843**
komelia Loureiro'a
rodzina komelinowate (Commelinaceae)

***Garcinia loureiroi* Pierre, 1883**
mangostan Loureiro'a
rodzina kluzjowate (Clusiaceae)

***Cinnamomum loureiroi* Nees, 1913**
cynamonowiec sajgoński *vel* wietnamski
rodzina wawrzynowate (Lauraceae)

***Phoenix loureiroi* Kunth, 1841**
daktylowiec górski
rodzina arekowate (Arecaceae)

***Nierembergia* Ruiz & Pavón, 1794**
rodzina psiankowate (Solanaceae)
[podrodzina Petunioideae]

Większość z około 23 gatunków rodzaju *Nierembergia* występuje w zachodnich i południowych obszarach Ameryki Południowej, ale niektóre gatunki i odmiany są uprawiane w klimacie umiarkowanym.

Większość gatunków to rośliny zielne dorastające do 20–40 cm, choć kilka gatunków to krzewy o wysokości dochodzącej do 2 m.

Nierembergia repens Ruiz & Pavón, 1799

występuje w lasach i na ich obrzeżach w Chile, Argentynie, Urugwaju, Kolumbii, Ekwadorze i Peru.

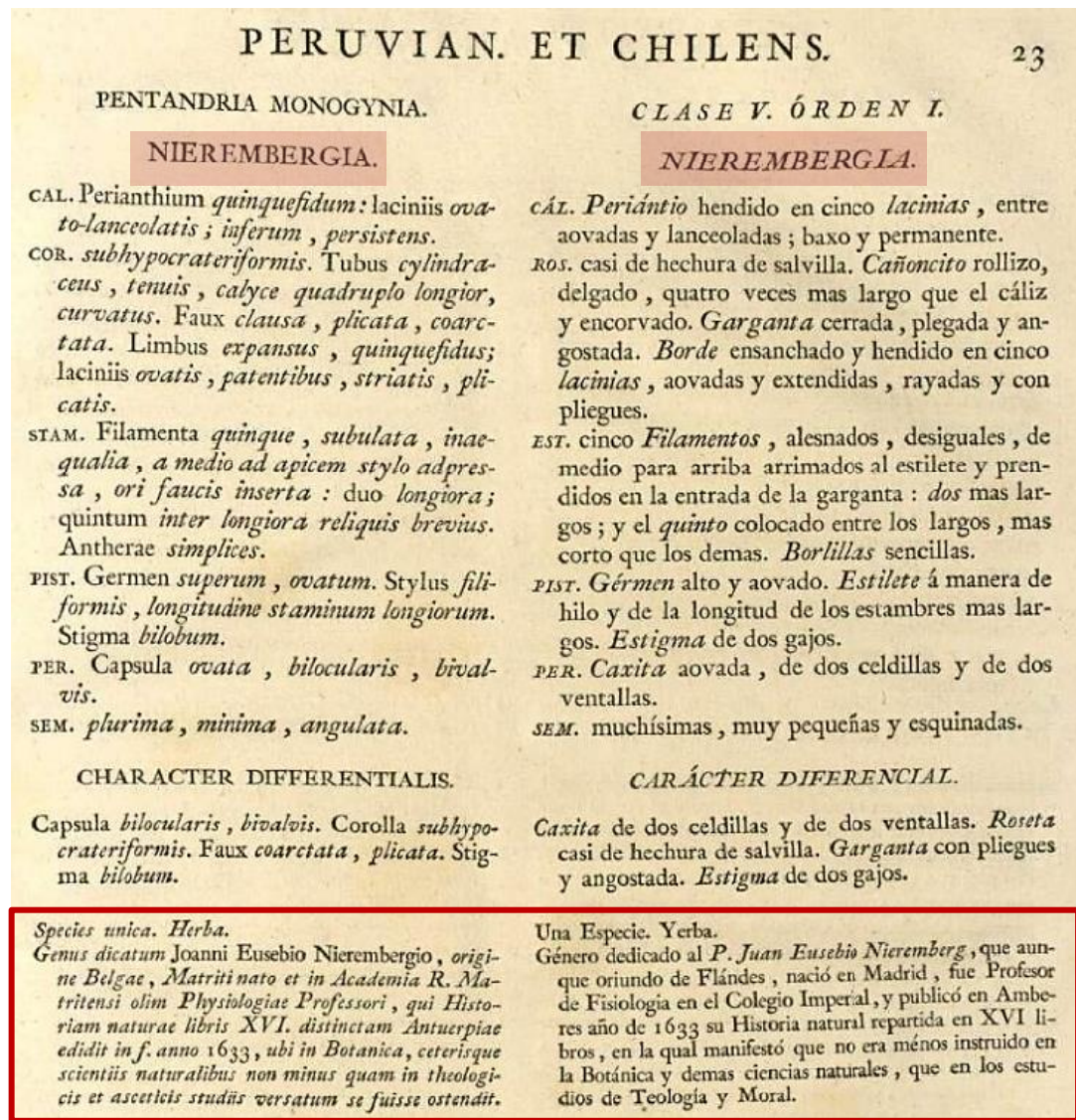
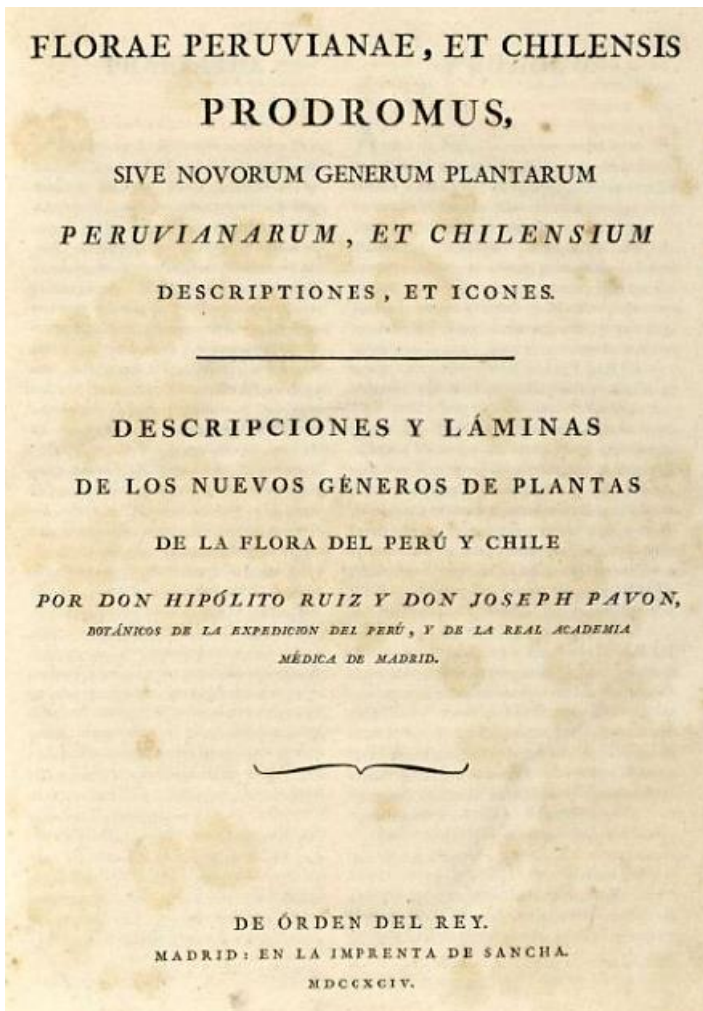
Osiąga wysokość od 10 do 30 cm.

Rodzaj *Nierembergia*, którego nazwa upamiętnia hiszpańskiego jezuitę

Juana Eusebio Nieremberga, został po raz pierwszy opisany przez

Hipólito Ruiza i José Pavóna we

Florae Peruvianaee, et Chilensis Prodrromus... (1794, p. 23).

FLORA PERUVIANA, ET CHILENSIS,

SIVE DESCRIPTIONES, ET ICONES

PLANTARUM PERUVIANARUM,
ET CHILENSIUM,

SECUNDUM SYSTEMA LINNAEANUM DIGESTAE,

CUM CHARACTERIBUS PLURIUM GENERUM

EVULGATORUM REFORMATIS.

AUCTORIBUS

HIPPOLYTO RUIZ, ET JOSEPHO PAVON,
REG. ACAD. MEDIC. MATRIT. SOCIIS.

TOMUS II

SUPERIORUM PERMISSU.

TYPIS GABRIELIS DE SANCHA.
ANNO M. DCC. XCIX.

W 1799 roku w drugim tomie *Flora Peruviana, et Chilensis...*, Ruiz i Pavón opisują *Nierembergia repens* (p. 13)

oraz załączają jej rysunek
CXXIII, fig. c.

NIEREMBERGIA. *Gen. pl. Fl. Per. et Chil.*
pag. 23.

NIEREMBERGIA REPENS. ICON. CXXIII. Fig. c.

I. N. caule repente, foliis oblongis.

PLANTA herbacea, pedalis, annua.

CAULIS ramosus, repens, tenuis, teres, filiformis.

FOLIA quinque, sex vel plura ex singulo geniculo, gradatim majora, oblonga ovataque, integerrima, leviter pilosa.

FLORES solitarii, sessiles: unicus ex singulo geniculo.

COROLLA alba. Tubus calyce quadruplò longior, tenuis.

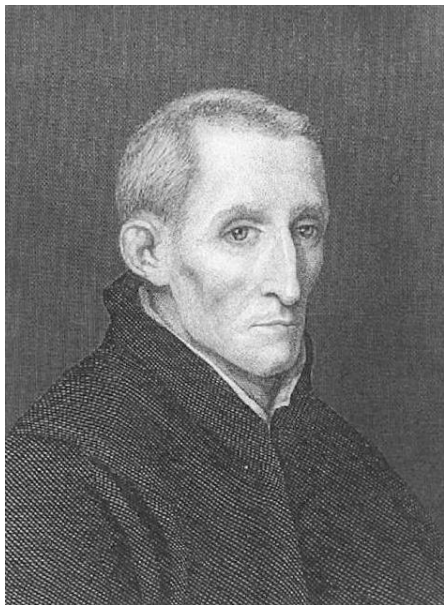
Faux lutea, 15-plicaturis. Limbus patulus, exterius lineis tribus purpureo-violaceis per singulas laciniis decurrentibus.

FILAMENTA quinque, subulata, brevia, inaequalia; nectario tubuloso, membranaceo, ex fauce corollae orto insidentia. Antherae erectae, oblongiusculae, biloculares.

HABITAT in Regni Chilensis campis, apricis et pascuis arenosis Conceptionis urbis, versus Puntilla tractum, et Gavilan paludem.

FLORET Februario, Martio et Aprili.

Juan Eusebio Nieremberg SJ

urodził się 9 września 1595 roku w Madrycie,
ale jego rodzice byli Niemcami.

Studiował nauki klasyczne w Madrycie, nauki ścisłe w Alcali,
a prawo kanoniczne w Salamance.

Do Towarzystwa Jezusowego wstąpił w Salamance 31 marca 1614 r.

W 1623 roku przyjął w Toledo święcenia kapłańskie.

W 1628 roku został wezwany do Madrytu, gdzie prowadził wykłady
z nauk humanistycznych i historii naturalnej
w Colegio Imperial de la Compañía de Jesús.

Pięć lat później złożył uroczystą profesję czterech ślubów (4 lipca 1633 roku)
i utworzył – obok istniejącej już Katedry Nauk Przyrodniczych – Katedrę Pisma Świętego.

Jest autorem ponad 80 prac z zakresu teologii, filozofii oraz historii Towarzystwa Jezusowego.

Z publikacji o charakterze filozoficzno-przyrodniczym na uwagę zasługują:

Curiosa filosofía, y tesoro de maravillas de la Naturaleza (1630)

oraz *Historia naturae, maxime peregrinae* (1635).

Był również wysoko ceniony jako autor *De la afición y amor de Jesus* (1630)
oraz *De la afición y amor de María* (1630), które zostały przetłumaczone na język arabski,
holenderski, francuski, niemiecki, włoski i łaciński.

Zmarł w Madrycie 2 kwietnia 1658 roku.

***Wulfenia carinthiaca* Jacquin, 1781**
wulfenia karyncka
rodzina babkowate (Plantaginaceae)

Wulfenia karyncka jest rośliną zielną, osiągającą wysokość ok. 30–40 cm. Rośnie na wysokogórskich łąkach (1300–2000 m n.p.m.) w Karyntii (w Alpach Karnickich) oraz w południowo-wschodniej części Gór Dynarskich (w Bośni i Hercegowinie).

Jest jednym z czterech gatunków rodzaju *Wulfenia* (obok *W. baldaccii*, *W. glanduligera* oraz *W. orientalis*).

wulfenia karyncka (*Wulfenia carinthiaca* Jacquin, 1781)

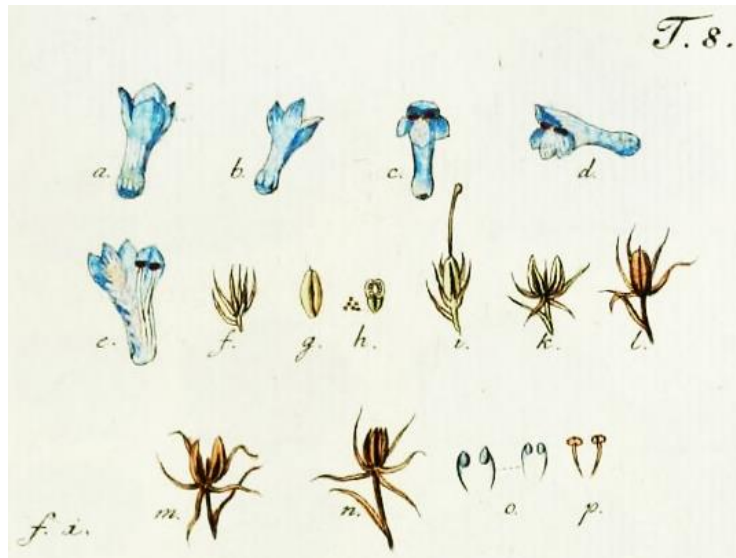
Roślina została odkryta przez Franza Xavera von Wulfena SJ w 1779 roku w rejonie Alp Karnickich (na pograniczu Austrii i Włoch).

Nazwę – zarówno rodzajową, jak i gatunkową – nadał jej Nicolaus Joseph Jacquin, który w 1781 roku, w drugim tomie *Miscellanea Austriaca ad botanicam, chemiam et historiam naturalem spectantia*, opublikował drugą część pracy Wulfena *Plantae rariores Carinthiacae*.

Szczegółowy opis wulfenii karyneckiej znajduje się na stronach 60–66. Na końcu tego opisu zamieszczona jest *Nota* wydawcy (tzn. Jacquina):

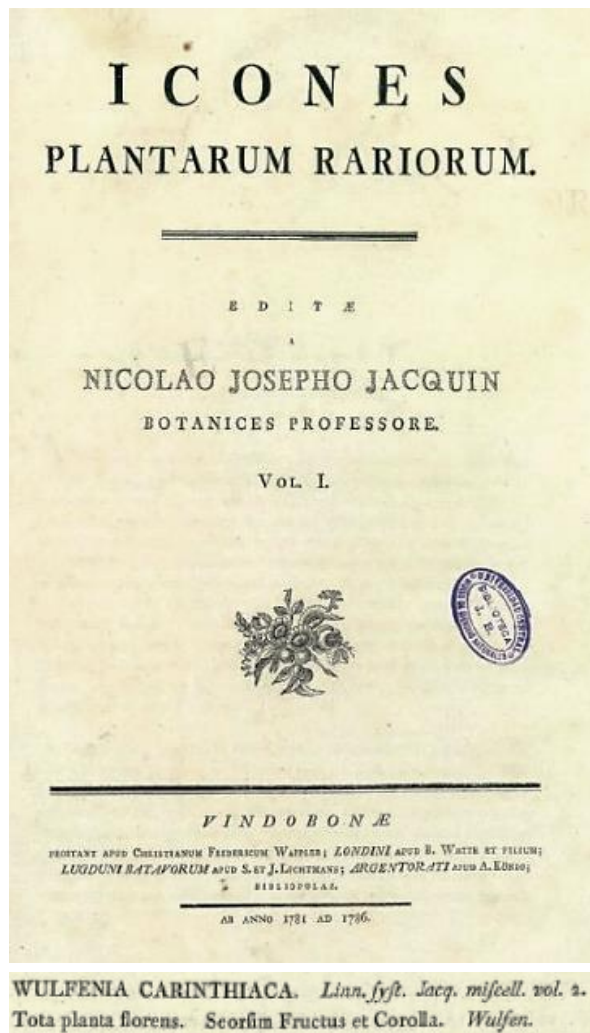
Nazwałem tę piękną roślinę od [nazwiska] odkrywcy, najbardziej zasłużonego Człowieka Botaniki, któremu zawdzięczamy tak wiele pięknych i bardzo rzadkich odmian [roślin] Karyneckich.

Adnotatio editoris. Speciosam hanc plantam ab inventore, de Botanica meritissimo Viro, cui tot tamque elegantes & rarissimas stirpes Carinthiacas cognitatas debemus, nominavi.

Opis wulfenii uzupełnia rycina przedstawiająca budowę poszczególnych części jej kwiatu (Tab. 8, fig. 1 – na końcu tomu).

Taksonomiczną nazwę *Wulfenia carinthiaca* (zgodną z *Linnaei systema*) oraz jej kolorową rycinę Jacquin zamieścił również w pierwszym tomie swego trzytomowego dzieła *Icones: Plantarum Rariorum* (Vienna 1781–1793)*.

* Pod tą nazwą wulfenia znalazła się potem w 4. (pośmiertnym) wydaniu *Species plantarum* Karola Linneusza (T. I, Berlin 1797, p. 78).

Franz Xaver von Wulfen SJ

urodził się w Belgradzie 5 listopada 1728 roku.

Jego ojciec był wysokiej rangi dowódcą w armii habsburskiej, a matka pochodziła ze znanego węgierskiego rodu hrabiów Mariassy.

Po ukończeniu gimnazjum w Koszycach, w wieku 17 lat wstąpił w Wiedniu do Towarzystwa Jezusowego. Po odbyciu nowicjatu i studiów był nauczycielem matematyki i fizyki w różnych szkołach jezuickich – m.in. w Wiedniu, Lublanie, Klagenfurcie.

W 1750 roku rozpoczął intensywne badania botaniczne.

Interesowały go głównie rośliny występujące w rejonie wschodnich Alp.

Jest znany jako odkrywca takich m.in. roślin, jak:

naradka włosista

(*Androsace chamaejasme*)

skalnica darniowa

(*Saxifraga moschata*)

pierwiosnek lepki

(*Primula glutinosa*)

Wulfen badał również faunę środkowej Austrii oraz wybrzeży Morza Adriatyckiego (interesowały go głównie owady, ryby i ptaki).

Zajmował się także mineralogią – na jego cześć jeden z minerałów z grupy molibdenianów został nazwany *wulfenit*.

W 1796 roku Wulfen został zagranicznym członkiem Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk.

Zmarł w Klagenfurcie 17 marca 1805 roku.

***Camellia* Linnaeus, 1753**

kamelia

rodzina herbatowate (Theaceae)

Rodzaj kamelia obejmuje ok. 215 gatunków krzewów i drzew
(w tym dobrze znaną nam herbatę)
naturalnie występujących we wschodniej i południowo-wschodniej Azji.
Nieliczne gatunki rosną także w Himalajach i na Archipelagu Malajskim.

herbata chińska (*Camellia sinensis* (L.) Kuntze, 1887)
prawdopodobnie pochodzi z rejonów leżących na pograniczu Mjanmy (dawnej Birmy) i Chin,
ale od setek, jeśli nie tysięcy lat była uprawiana w tropikalnych i subtropikalnych
obszarach Azji, a potem całego świata.

Prawdopodobnie pierwszy botaniczny opis herbaty trafił do Europy za sprawą Willema ten Rhijne (1647–1700), holenderskiego lekarza w służbie Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej, który w latach 1674–1676 przebywał w Japonii i swoje obserwacje spisywał w *Excerpta ex observationibus suis Japonicis Physicis &c. de Fructice Thee*.

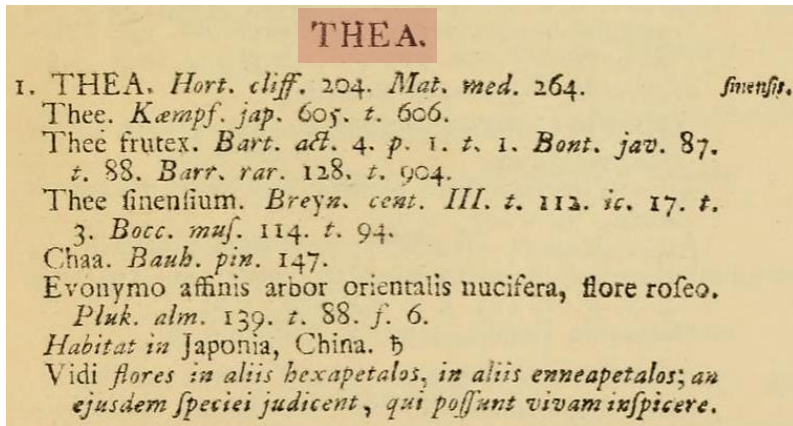
W sprawozdaniu z 1677 roku, które Rhijne wysłał prominentnemu dyplomacie i botanikowi-amatorowi Hieronimowi van Beverningh, znajdowała się m.in. obszerna informacja o krzewie herbaty, w której autor stwierdzał, że japońska i chińska herbata jest tą samą rośliną.

Gdański kupiec i botanik pochodzenia holenderskiego Jakob Breyne (1637–1697), włączył ten opis do swego dzieła *Exoticarum aliarumque Minus Cognitarum Plantarum...* z 1678 roku (p. 111–115; Fig. – p. 112).

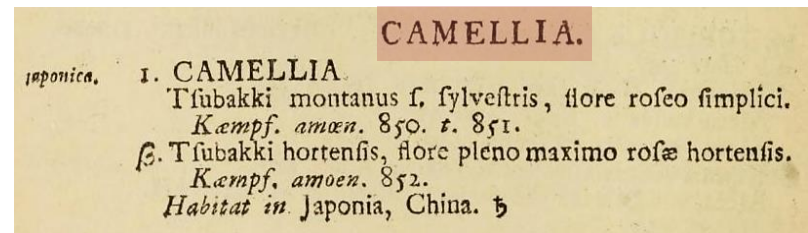
Karol Linneusz (1707–1778) w 1753 roku, w pierwszym tomie *Species plantarum* nadał herbacie – na podstawie ilustracji Engelberta Kaempfera* – nazwę *Thea sinensis*.

Natomiast w drugim tomie (z tego samego roku) wprowadza dla herbaty japońskiej nazwę rodzajową *Camellia* dla uhonorowania wkładu Georga Josepha Kamela SJ do botaniki.

← *Species plantarum*, Vol. I, 1753, p. 515.

Species plantarum, Vol. II, 1753, p. 698.

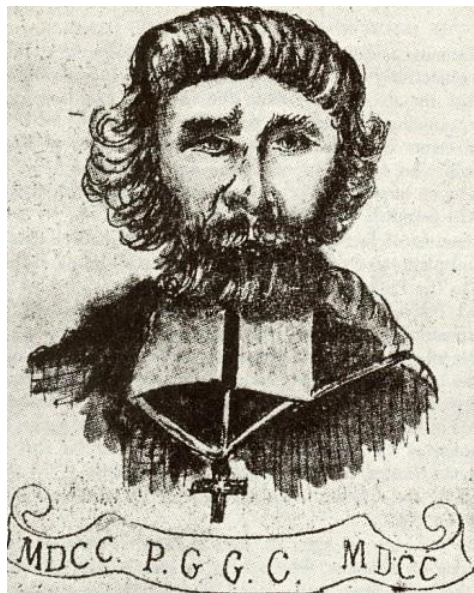

Angielski botanik Robert Sweet (1783–1835) w swoim dziele *Hortus Suburbanus Londinensis* (1818) włączył linneuszowskie gatunki z rodzaju *Thea* do rodzaju *Camellia*.

Jednak oficjalne zatwierdzenie nazwy gatunkowej herbaty – *Camellia sinensis* (L.) Kuntze** w Międzynarodowym kodeksie nomenklatury botanicznej, nastąpiło dopiero w 1935 roku podczas VI Międzynarodowego Kongresu Botanicznego w Amsterdamie.

* Engelbert Kaempfer (1651–1716) niemiecki podróżnik i chirurg Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej stacjonujący w Japonii w latach 1690–1692. W swojej *Flora Japonica* z 1712 roku zamieścił m.in. rysunki krzewu herbacianego.

** Otto Kuntze (1843–1907) niemiecki botanik, który w 1887 roku jako pierwszy połączył nazwę rodzajową *Camellia* z gatunkową *sinensis* w artykule *Plantae orientali-rossicae* („Trudy Imperatorskago S.-Peterburgskago Botaničeskago Sada” 1887, t. 10, p. 185–262).

Georg Josef Kamel SJ

urodził się 21 kwietnia 1661 roku w Brnie na Morawach.
Tam też uczęszczał do Kolegium Jezuitów,
studiując m.in. farmację.

W 1682 roku wstąpił do Towarzystwa Jezusowego.
Mimo że często pisze się o nim jako o „ojcu”, nie jest pewne czy
kiedykolwiek przyjął święcenia kapłańskie. Był raczej „bratem”.
Po zakończeniu 3-letniego nowicjatu był pomocnikiem
aptekarza w Kolegium w Jindřichův Hradec (1685),
a potem Český Krumlov (1686).

Na przełomie lat 1686/1687 Kamel złożył podanie o wysłanie go na zamorskie misje.

Z uwagi na bardzo pozytywną ocenę jego pracy w obu Kolegiach,
prośba Kamela została spełniona i w 1687 roku wyjechał na Mariany (archipelag
wulkanicznych wysp w Mikronezji), a w 1688 roku został przeniesiony na Filipiny.

W Manili otworzył pierwszą na Archipelagu Filipińskim aptekę, w której lekarstwa
były udostępniane ubogim za darmo. To sprawiło, że zyskał ogromną popularność
i szacunek wśród najbiedniejszych Filipińczyków.

Od momentu przybycia na Archipelag interesował się wykorzystaniem
miejscowych roślin do sporządzania leków.

Jako pierwszy opisał kulczybę św. Ignacego (*Strychnos ignatii*),
z której pozyskuje się strychninę.

Zajął się też systematycznym badaniem i kolekcjonowaniem tamtejszej flory. Wyniki swoich obserwacji przysyłał do Europy, dzięki czemu stał się znany i ceniony w środowisku lekarzy, farmaceutów i przyrodników.

Korespondował między innymi z botanikiem i entomologiem Jamesem Petiverem (1665–1718) (członkiem Królewskiego Towarzystwa w Londynie)

oraz botanikiem Johnem Rayem (1627–1705), któremu w 1698 roku wysłał trzy części swego dzieła *Herbarum Philippinarum* (jego część została również opublikowana w prestiżowym „Philosophical Transactions of the Royal Society”).

Jego prace znane też były Karolowi Linneuszowi.

Kamel napisał również wiele prac poświęconych filipińskim ptakom, rybom, koralowcom i skorupiakom.

Wiele z tych opisów ukazało się (dzięki Petiverowi) w latach 1704–1711 w „Philosophical Transactions...”

- (m.in.:
- *De Piscibus, Moluscis & Crustaceis Philippensibus*, 1704, Vol. 24, Issue 31;
 - *De Monstris, Quasi Monstris & Monstrosis*, 1706, Vol. 25, Issue 307;
 - *De Variis Animalibus Philippensibus*, 1708, Vol. 26, Issue 318;
 - *De Araneis & Scarabaeis Philippensibus*, 1711, Vol. 27, Issue 331).

Kamel zmarł 2 maja 1706 roku w kolegium Świętego Ignacego w Manili i został pochowany w kościele pw. Św. Ignacego, po którym dzisiaj nie ma już śladu, albowiem popadł w ruinę, gdy w 1768 roku jezuici zostali wygnani z Archipelagu Filipińskiego.

Strychnos ignatii Bergius, 1778
kulczyba św. Ignacego
rodzina loganiowate (Loganiaceae)

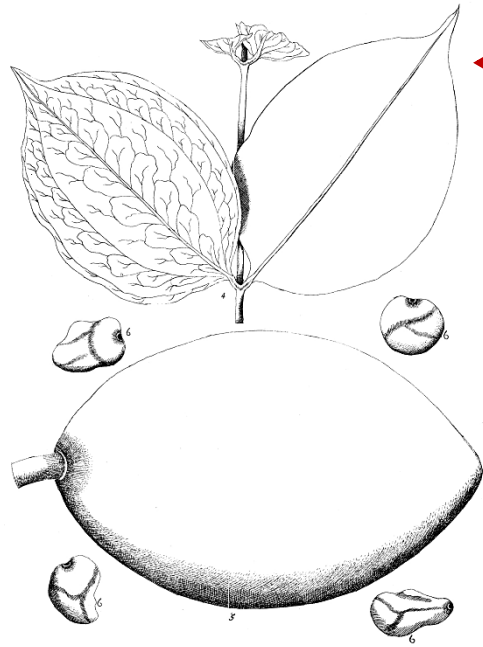
Kulczyba św. Ignacego to liana dochodząca do 20 m długości.
Pochodzi z południowych Chin, Tajlandii, Malezji, Indonezji, Wietnamu i Filipin.

kulczyba św. Ignacego (*Strychnos ignatii* Bergius, 1778)
„fasola Świętego Ignacego”

Owocami są pomarańczowe jagody o średnicy od 4 do 10 cm,
zawierające owalne, spłaszczone nasiona o długości 2–2,5 cm.
Nasiona są bardzo gorzkie i zawierają silnie toksyczne alkaloidy, głównie strychninę i brucynę
(również kora i drewno zawierają te alkaloidy, choć w mniejszych ilościach).

Georg Josef Kamel SJ był pierwszym europejskim uczonym,
który opisał i zilustrował kulczybę,
pod miejscową, używaną przez Filipińczyków nazwą „Igasud” lub „Igasur”.

Dwie informacje na temat tej rośliny
wraz z jej ilustracjami

(*The Figures of the Leaves, Flowers &c. [...] in the Table.*)

ukazały się w 1699 roku

w „*Philosophical Transactions...*”, Vol. 21, Issue 250:

- *An account of the Vertues of Faba S^{ti} Ignatii* (p. 87),
- *De Igasur, seu Nuce Vomica legitima Serapionis* (p. 88–94).

W artykułach Kamel nadaje tej roślinie nazwę
„*Faba Sancti Ignatii*” (p. 87, 88)
i pisze o jej właściwościach zarówno trujących,
jak i leczniczych*.

W ślad za artykułem wysłała do Europy pierwszy zasuszony
okaz kulczyby św. Ignacego.

Pierwszy opis tego gatunku, w ramach uznawanego obecnie taksonu *Strychnos ignatii*,
jest autorstwa szwedzkiego botanika Petera Jonasa Bergiusa (1730–1790). Został on opublikowany
w 1. tomie jego dzieła *Materia medica e regno vegetabili...* (Stockholmiae 1778, p. 146–147).

Bergius, odwołując się do prac Kamela z „*Philosophical Transactions...*” (1699),
zachował nazwę gatunkową *ignatii* na cześć św. Ignacego Loyoli.

* Właśnie z „fasoli Świętego Ignacego” została wyekstrahowana strychnina, czego dokonali w 1818 roku dwaj francuscy farmaceutyci-chemicy: Pierre Joseph Pelletier i Joseph Bienaimé Caventou.

Z kory południowoamerykańskiego gatunku *Strychnos toxifera* pozyskiwana jest inna znana neurotoksyna – kurara.

***Incarvillea* Jussieu, 1789**

inkarwilla

rodzina bignoniowate (Bignoniaceae)

Rodzaj inkarwilla obejmuje 16–17 gatunków roślin zielnych (w większości bylin) występujących we wschodniej i środkowej Azji – m.in. w Kazachstanie, Uzbekistanie, Afganistanie, Indiach, Nepalu, Mongolii i Chinach (w których rośnie 12 gatunków tych roślin).

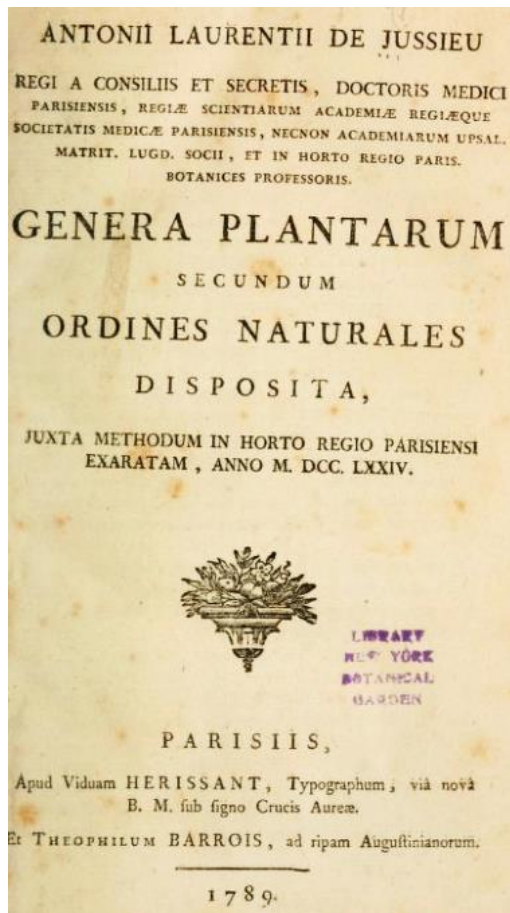

inkarwilla Delavaya* (*Incarvillea delavayi* Bureau & Franchet, 1891)

rośnie na trawiastych, górskich terenach w południowo-zachodnich Chinach. Tworzy kępy liści, z których wyrastają bezlistne pędy kwiatostanowe o wysokości 30–50 cm.

* Jean-Marie Delavay (1834–1895) był francuskim misjonarzem (z katolickiego Towarzystwa Misji Zagranicznych w Paryżu), botanikiem, badaczem i kolekcjonerem flory chińskiej.

Autorem nazwy rodzajowej inkarwilli był francuski botanik i paleontolog, dyrektor ogrodu botanicznego w Paryżu Antoine Laurent de Jussieu (1748–1836), który jako pierwszy podał taksonomiczny opis *Incarvillea* w *Genera plantarum...* (Paryż 1789, p. 138).

INCARVILLEA, * Calix 5-fidus 3-bracteatus. Corolla basi tubulosa, fauce ventricosa, limbo 5-loba inæqualis. Stamina 4 didynama, antheris 2-lobis. Stigma 2-lamellatum. Capsula siliquæformis compressa longa angusta acuta 2-ocularis 2-valvis, dissepimento valvis opposito, polysperma seminibus alatis. *Herba Sinensis ramis alternis striatis; folia alterna pinnato-laciniata; flores laxissimè spicati terminales; corolla Digitalis; fructus ferè Catalpæ aut Fœnu-græci. Stamen quintum sterile non vidi. Caracter ex sicco specimine herbarii ad Bern. Jussæum missi anno 1743 à P. d'Incarville Jesuitâ apud Sinenses apostolico Botanices perito, cum adjunctis plurimis novarum specierum seminibus, præcipuè Asteris chinensis L. antehac Europæis incogniti.*

Nazwa rodzajowa – jak czytamy w *Genera plantarum...* – upamiętnia francuskiego jezuitę Pierre'a Nicholasa le Cheron d'Incarville'a, „znawcy chińskiej botaniki” (*Sinenses Botanices perito*), który zasuszony okaz inkarwilli przesłał autorowi dzieła w 1743 roku.

Pierre Nicolas Le Chéron d’Incarville SJ

urodził się 21 sierpnia 1706 roku w Normandii – w Louviers lub w Rouen.

Po ukończeniu studiów w Rouen, w 1727 roku wstąpił w Paryżu do Towarzystwa Jezusowego.

W latach 1730–1739 przebywał w Kanadzie, wykładając w Quebecu retorykę i nauki humanistyczne.

Po powrocie do Francji zaczął zabiegać o wysłanie go na misje w Chinach.

Uzyskał zgodę przełożonych i sześć miesięcy poprzedzających wyjazd do Państwa Środka przeznaczył

na pogłębianie wiedzy na temat roślin u botaników, lekarzy i chemików

z Królewskiej Akademii Nauk, m.in. u znanego botanika Bernarda de Jussieu (1699–1777),

wuja Antoine’a Laurenta de Jussieu (autora nazwy rodzajowej inkarwilli).

19 stycznia 1740 roku d’Incarville wyruszył w podróż do Chin. Jego zadaniem było nawrócenie

chińskiego cesarza Qianlonga, ale władca nie wykazywał większego zainteresowania

chrześcijaństwem, a nawet odmówił jezuitcie wstępu do swoich ogrodów.

Jednak, gdy w 1749 roku cesarzowi pokazano wrażliwe na dotyk mimozę wstydliwą (*Mimosa pudica*), wyhodowane przez d’Incarville, był tak rozbawiony, że wpuścił jezuitę do ogrodów.

Od tego czasu, do końca swego 17-letniego pobytu w Chinach, d’Incarville pozostawał w doskonałych stosunkach z cesarzem i zasadził w jego ogrodach wiele innych europejskich roślin (których nasiona przysyłał mu Bernard de Jussieu).

mimoza wstydliva (*Mimosa pudica*)

D'Incarville zorganizował też regularną i uczciwą wymianę nasion oraz doświadczeń związanych z uprawą roślin między Ogrodami Cesarskimi w Pekinie a Ogrodami Królewskimi w Paryżu.

Dzięki temu do Europy dotarły takie m.in. rośliny, jak:

bożodrzew gruczołowaty
(*Ailanthus altissima*)

perełkowiec japoński
(*Styphnolobium japonicum*)

roztrzeplin wiechowaty
(*Koelreuteria paniculata*)

Natomiast z Europy do Chin dotarły m.in.: bazylia, cykoria, pasternak, pietruszka i cząber.

D'Incarville był także pierwszym Europejczykiem, który niedługo po przybyciu do Chin, pod koniec 1740 roku zebrał w Makao pnącza kiwi czyli aktinidii chińskiej (*Actinidia chinensis**) i zasuszone okazy (oczywiście bez owoców) wraz z krótkim opisem przesłał Bernardowi de Jussieu do Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu.

Jednak we Francji nikt się nie zainteresował tymi okazami i dlatego przez ponad 100 lat przeleżały one zapomniane w paryskich zbiorach.

aktinidia chińska
(*Actinidia chinensis*)

* Autorem nazwy oraz pierwszego naukowego opisu aktinidii opublikowanego w 1847 roku był Jules Émile Planchon (por. Aneks 4 na końcu prezentacji).

W 1750 roku d’Incarville

– w uznaniu zasług dla botaniki oraz kontaktów z Chinami –
został mianowany zagranicznym korespondentem
Królewskiej Akademii Nauk w Paryżu.

Oprócz zielników i listów pozostawił po sobie wiele innych prac, m.in. na temat:

- chińskich fajerwerków (*Manière de faire les Fleurs dans les Feux d’Artifice Chinois*, „Mémoires de Mathématique et de Physique” 1763, t. IV, 1763, p. 66–94),
- powstawania i produkcji saletry (*Recueil de memoires et d’observations sur la formation & sur la fabrication du salpêtre...*, Paris 1776),
- gąsienic „dzikich jedwabników” (czyli ćmy *Samia cynthia**), których gąsienice produkują jedwabne nici (*Sur les vers à soie sauvage*, „Mémoires concernant l’Histoire, les Sciences, les Arts, les Moeurs, les Usages &c., des Chinois” 1777, t. 2, p. 575–598).

Pierre Nicolas Le Chéron d’Incarville SJ zmarł w Pekinie
12 czerwca 1757 roku.

* Zwyczajowa angielska nazwa „ailanthus silkmoth” odnosi się do bożodrzewów (*Ailanthus*), żywicielskich roślin tych jedwabników.

ANEKSY

Aneks 1.

Eponimy wyrażeń wymienionych na slajdzie 2:

- Ameryka – Amerigo Vespucci (1454–1512)
- Bermudy – Juan de Bermúdez (????–1570)
- wolt – Alessandro G.A.A. Volta (1745–1827)
- amper – André Marie Ampère (1775–1836)
- algorytm – zlatynizowana wersja nazwiska Muhammad ibn Musa al-Chuwarizmi (~780–850): *Algoritmi*
- gilotyna – Joseph-Ignace Guillotin (1738–1814)
- adidas – Adolf Dassler (1900–1978): od zdrobnienia imienia: *Adi* oraz trzech pierwszych liter nazwiska: *Das*
- landrynka – Fiodor M. Łandrin (Федор М. Ландрин, 1817–1882)
- bakelit – Leo Hendrik Baekeland (1863–1944)
- syzyfowa praca – mityczny Sísyphos (Σίσυφος)
- judaszowe srebrniki – Judasz Iskariota
- hiobowa wieść – biblijny Hiob
- gerbera – Traugott Gerber (1710–1743)
- magnolia – Pierre Magnol (1638–1715)

Aneks 2.

Obszerniejsza (choć zapewne niekompletna) lista jezuitów,
których nazwiska stały się eponimami w nazwach roślin naczyniowych:

- 1) José de Acosta (1539–1600)
- 2) Giuseppe Agosti (1715–1786)
- 3) Francisco Ignacio Alzino (1610–1674)
- 4) José de Anchieta (1534–1597)
- 5) Nicolas Sarrabat de la Baisse (1698–1739)
- 6) Leopold Gottlieb Biwald (1731–1805)
- 7) Ethelbert Blatter (1887–1934)
- 8) Filippo Bonanni (1638–1725)
- 9) Michał Piotr Boym (1612–1659)
- 10) Christian Bötzkkes (1839–1930)
- 11) Andrés Marcos Burriel y López (1719–1762)
- 12) Manuel Laínz Gallo (1923–)
- 13) Clemente Guillén de Castro (1677–1748)
- 14) Francisco Javier (Xavier) Clavijero (1731–1787)
- 15) Paul Camboué (1849–1929)
- 16) Pierre Cusson (1727–1783)
- 17) Jean Pierre Armand David (1826–1900).
- 18) Pierre Jean Marie Delavay (1834–1895)
- 19) Ippolito Desideri (1684–1733)
- 20) Jean-Baptiste du Halde (1674–1743)
- 21) Giovanni Battista Ferrari (1584–1655)
- 22) Eugène Armand Foreau (1882–1967)
- 23) Xaver Ernbert Frideli (1673–1743)
- 24) Justin Gillet (1866–1943)
- 25) Francesco Maria Grimaldi (1618–1663)
- 26) José Gumilla (1686–1750)
- 27) Pierre Nicolas Le Chéron d'Incarville (1706–1757)
- 28) Georg Joseph Kamel (1661–1706)
- 29) Adrien Lebreton (1662–1736)
- 30) Johann (János) Lippay (1606–1660)
- 31) João de Loureiro (1717–1791)
- 32) Ignatius von Loyola (1491–1556)
- 33) René Menard (1605–1661)
- 34) Lászlò Menyhárth (1849–1895/7)
- 35) Luis Mille (1873–1953)
- 36) Juan Ignacio Molina (1740–1829)
- 37) René Rapin (1621–1687)
- 38) Adolf Oddon (1863–1906)
- 39) Hermenegild Santapau (1903–1970)
- 40) Felix Pelletier (1880–1957)
- 41) Mathias Piller (1733–1788)
- 42) João Evangelista Rick (1869–1946)
- 43) Josef Rompel (1867–1941)
- 44) Francesco Eulalio Savastano (1657–1717)
- 45) Franz von Paula Schrank (1747–1835)
- 46) Johannes Schreck (1576–1630)
- 47) Giovanni Battista Sersalis (1584–1654)
- 48) Luis Sodiro (1836–1909)
- 49) Segismundo Taraval (1700–1763)
- 50) Ferdinand Theissen (1877–1919)
- 51) Antonio Lorenzo Uribe Uribe (1900–1980)
- 52) Pedro Ortiz Valdivieso (1926–2012)
- 53) Jacques de Vanière (1664–1739)
- 54) Eugène Vaniot (1845–1913)
- 55) Simão de Vasconcelos (1597–~1672)
- 56) Joaquim Velloso de Miranda (1733–1815)
- 57) Miguel Venegas (1680–1764)
- 58) Johann Baptist Wiesbaur (1836–1906)
- 59) Franz Xaver von Wulfen (1728–1805)
- 60) Gaspard Xuarez (1731–1804)

Aneks 3.

Zasady tworzenia i stosowania naukowych nazw rodzajów i gatunków roślin reguluje *Międzynarodowy Kodeks Nomenklatury Botanicznej**.

- Nazwy naukowe roślin są wyrażeniami łacińskimi, bez względu na ich pochodzenie.
- Naukowa nazwa gatunku składa się z nazwy rodzajowej i nazwy gatunkowej (epitetu gatunkowego) oraz jest opatrzona nazwiskiem autora tej nazwy (najczęściej w formie skróconej**) i datą jej opublikowania – np. *Clematis flammula* L., 1753 (L. = Linneusz***)
- nazwa rodzajowa (np. *Clematis*) jest rzeczownikiem w pierwszym przypadku liczby pojedynczej; zawsze jest pisana kursywą z dużej litery;
- nazwa gatunkowa (np. *flammula*) jest przymiotnikiem lub przydawką dopełniaczową; zawsze jest pisana kursywą z małej litery (nawet jeśli pochodzi od nazwiska/imienia – np. *Clematis armandii*****);
- pozostałe elementy towarzyszące nazwie gatunku, czyli nazwisko autora i data publikacji zawsze są pisane normalną czcionką (np. L., 1753);
- jeśli w wyniku rewizji taksonomicznej przeniesiono gatunek do innego rodzaju, wówczas skrót nazwiska autora pierwszej diagnozy systematycznej podawany jest w nawiasach, a skrót nazwiska autora nowego ujęcia poza nawiasem – np. zapis *Picea abies* (L.) Karst., 1881 oznacza, że epitet gatunkowy *abies* nadał Linneusz (opisując gatunek *Pinus abies*), a z rodzaju *Pinus* (sosna) do rodzaju *Picea* (świerk) przeniósł go Gustav Hermann Karsten w 1881 roku.

* Obecnie ten kodeks nosi nazwę *International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants* i zawiera ustalenia uzgodnione podczas XIX Międzynarodowego Kongresu Botanicznego w Shenzhen (Chiny) w czerwcu 2017 roku.

** W prezentacji, przy poszczególnych rodzajach i/lub gatunkach roślin podane są – dla ułatwienia – pełne nazwiska autorów.

*** Wykazy standardowych skrótów autorów są publikowane przez Królewskie Ogrody Botaniczne w Kew (The Royal Botanic Gardens, Kew).

**** W polskojęzycznych nazwach gatunków nie stosuje się kursywy, a epitet gatunkowy pochodzący od nazwiska/imienia pisze się z dużej litery – np. powojnik Armanda (Jean Pierre Armand [1826–1910] – francuski misjonarz lazarysta, przyrodnik, badacz flory i fauny Chin).

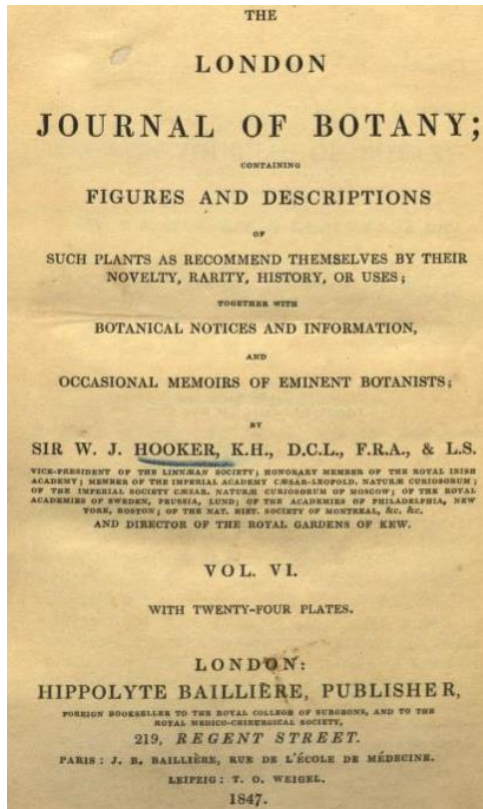
Aneks 4.

Opis oraz taksonomiczna nazwa aktinidii chińskiej – *Actinidia chinensis* Planchon, 1847
jest autorstwa Julesa Émile’a Planchona (1823–1888).

Opis tej rośliny

– sporządzony na podstawie zasuszonego okazu przesłanego przez Roberta Fortune (1812–1880)
do Królewskiego Towarzystwa Ogrodniczego w Londynie w trakcie jego wyprawy do Chin w latach 1843–1846 –

Planchon zamieścił w artykule *O nowej rodzinie Cochlospermae*
opublikowanym w „London Journal of Botany” (1847, Vol. 6, p. 303).

*Sur la nouvelle famille des COCHLOSPERMÉES ; par J. E.
PLANCHON, Docteur-ès-Sciences.*

Actinidia Chinensis: foliis longe petiolatis, suborbiculatis, transverse la-
tioribus, apice truncato retusis, margine obsolete repando, dentes
minutos, tuberculiformes exserentibus, supra glabris, subtus adpresso
cano tomentosis, reticulo nervorum subtus prominente; pedicellis
pollicaribus, in ramulis lateralibus foliis coronatis sparsis; stigmatibus
circ. 15, lineari-spathulatis.
Folia 1½ poll. longa, 2 poll. lata; petiolo eisdem subæquilongo flexuoso,
sustensa.
HAB. in China. Fortune, n. 39.

Wybrane pozycje literaturowe

- ❖ Lotte Burkhardt, *Verzeichnis eponymischer Pflanzennamen*, T. 1, Botanischer Garden & Botanisches Museum, Freie Universität Berlin, Berlin 2018, <<https://doi.org/10.3372/epolist2018>>.
- ❖ David Gledhill, *The names of plants*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, <https://www.academia.edu/16195323/THE_NAMES_OF_PLANTS_THIRD_EDITION>.
- ❖ José A. Mari Mut, *Plant genera named after people (1753-1853)*, Ediciones Digitales, Aguadilla, Puerto Rico 2017–2021, <<https://ia800105.us.archive.org/24/items/plantgenera/plantgenera.pdf>>.
- ❖ Urs Eggli, Leonard E. Newton, *Etymological Dictionary of Succulent Plant Names*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York 2004, <https://books.google.pl/books?redir_esc=y&hl=pl&id=u2n5vusQ1DEC&q=jesuit#v=snippet&q=jesuit&f=false>.
- ❖ *Plants of the World Online*, Royal Botanic Gardens, Kew, <<https://powo.science.kew.org/>>.
- ❖ Umberto Quattrocchi, *CRC World Dictionary of Plant Names: Common Names, Scientific Names, Eponyms, Synonyms, and Etymology*, Vol. 1–4, CRC Press, Boca Raton, London, New York, Washington 2000:
 - Vol. 1 A–C <https://books.google.pl/books?id=A68qyOyhOdkC&hl=pl&source=gbs_book_other_versions>,
 - Vol. 3 M–Q <https://books.google.pl/books/about/CRC_World_Dictionary_of_Plant_Nmaes.html?id=kaN-hLL-3qEC&redir_esc=y>,
 - Vol. 4 R–Z <https://books.google.pl/books?id=zIOvJSJs-IkC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.
- ❖ Georg Christoph Wittstein, *Etymologisch-botanisches Handwörterbuch...*, Ed. 2, J.J. Palm & E. Enke, Erlangen 1856, <<https://www.biodiversitylibrary.org/item/123009#page/416/mode/1up>>.